

תעשיית שקרים של מי? ביקורת על ספרו של בן-דרור ימיני "תעשיית השקרים: מדיה, אקדמיה וסכסוך" (ידיעות אחרונות וספרי חמד, 2014)

שמואל לדרמן

בן-דרור ימיני הוא פובליציסט בכיר בידיעות אחרונות. מאמריו נקראים על ידי רבים בישראל, והוא נחשב אחד הלוחמים הבולטים ביותר במה שהוא עצמו מכנה "תעשיית השקרים" המופצים נגד ישראל בעולם. ספרו החדש, תעשיית השקרים, אמנם אינו ספר עיוני גרידא, אך הוא מגובה במקורות רבים ומהווה הזדמנות חשובה לבחון את טיעונו של מעצב דעת קהל חשוב בישראל באשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

ימיני עוסק בכמה נושאים מרכזיים בשיח על הסכסוך, שאופן העיסוק בהם בעולם מביא לדעתו לידי ביטוי את תעשיית השקרים: הנכבה הפלסטינית; ההתמקדות הייחודית בסכסוך הישראלי-ערבי, ביחס לסכסוכים אחרים בעולם; הדיון על מה שישראל עושה בפועל לפלסטינים; והאשמת ישראל בהמשך הסכסוך, כמו גם באחריות לנפיצות הכללית של המזרח התיכון. לגבי כל הנושאים הללו מבקש ימיני להראות שהיחס לישראל הוא קיצוני בביקורתיותו ואינו עומד בשום פרופורציה להתייחסות לסכסוכים אחרים בעולם: "כאשר מצמידים שוב ושוב מילה טעונה כמו 'אפרטהייד' לתופעות רגילות של אפליה, כאשר גופי האו"ם למיניהם מגנים את ישראל יותר מאשר כל מדינה אחרת בעולם, כאשר אמנסטי וגופים אחרים עוסקים בישראל יותר מאשר בכל מדינה אחרת - התוצאה היא עיוות טוטלי" (עמ' 23-24). יותר מכך, ימיני מבקש להראות שחלק גדול מהשיח סביב מעשי ישראל מבוסס על שקרים. שקרים אלו מופצים על ידי הפלסטינים ותומכיהם, כמו ארגון ה-BDS; על ידי אקדמאים כמו אילן פפה, ג'ון מירשהיימר ואחרים, במיוחד אלו המשתייכים לאסכולה ה"פוסט-קולוניאלית" והחברים באגודה ללימודי המזרח התיכון בארצות הברית MESA (עמ' 13-16; 26-27); ועל ידי אמצעי תקשורת כמו עיתון הארץ בישראל (במיוחד מאמריו של גדעון לוי, שעליהם נסמכים גם אמצעי תקשורת זרים), האינדפנדנט בבריטניה ואחרים (עמ' 15; 28-29).

התוצאה היא מעין תשלובת אקדמית-תקשורתית רחבה, שאין לה מטה מרכזי אך משותפת לה האובססיה לישראל, והיא שמנהלת תעשייה של שקרים ההופכת את ישראל למפלצת שכל עיסוקה הוא דיכוי הפלסטינים: "תעשיית השקרים יצרה את אחת ההונאות הגדולות ביותר של העשורים האחרונים [...] לא תועמלנים מקצועיים יצרו את ההונאה ולא אנשי יחסי ציבור. אנשי אקדמיה ותקשורת, ופעילים למען זכויות אדם, יצרו את ההונאה" (עמ' 19). הם עושים זאת בנפרד וביחד, חלקם מתוך כוונות טובות אך בורות לגבי העובדות, וחלקם מתוך כוונות טובות פחות, כפי שנראה להלן. התוצאה אינה רק דמוניזציה של ישראל והישראלים ותמיכה בתנועת החרם העכשווית עליה, אלא גם פגיעה בסיכויי השלום, שכן "מחנה החרם, באופן עקבי ושיטתי, הופך את ישראל למפלצת. עם מפלצת לא עושים שלום, כך שתעשיית השקרים הפכה לאחד המכשולים הגדולים ביותר לשלום. כשתעשיית השקרים תיפגע, כשישראל תהפוך למדינה נורמלית, עם הישגים וטעויות, הסיכוי להשיג שלום יהיה הרבה יותר גדול" (שם).

כיצד יש להסביר תעשיית שקרים זו? ימיני מתנגד לדעתם של פרשנים אחרים, כמו פיטר ביינרט, הטוענים שההתמקדות בישראל נובעת מהציפיות הגבוהות יותר ממדינה דמוקרטית, ומעלה את השאלה המתבקשת: "האם זה מפני שהיא יהודית?" (עמ' 25). האנטישמיות, במילים אחרות, אורבת בגלוי ובסמוי מאחורי תעשיית השקרים. זו אפשרות שרבים מעלים, כידוע. ימיני מגדיר אנטישמיות בהקשר הדיון שלו כ"הפצת שקרים נגד יהודים, לצורך הפיכתם למקור הרוע" (עמ' 266). אלא שהספר שלו דן בשקרים לכאורה נגד ישראל, לא נגד יהודים ככאלה. אבל כמובן, מאחורי הביקורת נגד ישראל, לדעת ימיני, מסתתרת לעתים קרובות האנטישמיות, שגם אם אינה מוצהרת במפורש אנו למדים עליה מתוך המפלצתיות של השקרים המופצים על ישראל. יש כאן מעין מעגל סגור, שבו האנטישמיות מוגדרת על ידי השקרים והשקרים מוכיחים את האנטישמיות. הבה נבחן אפוא כמה מהמרכזיים שבשקרים אלו.

מרכז הדיון של ימיני הוא הנכבה הפלסטינית. ישראל מואשמת בטיהור אתני של הפלסטינים ב-1947-1948, ומבחינת ימיני זהו ה"מגה-שקר הגדול, שהופך את הציונות לתנועה שאשמה בביצוע פשע נגד האנושות של טיהור אתני" (עמ' 16). ימיני אינו טוען שלא הייתה נכבה, כלומר טרגדיה שאירעה לפלסטינים ובה רובם נאלצו לעזוב את מקום מולדתם - חלקם גורשו ומאחרים נמנעה החזרה לביתם; אלא הוא טוען שהשקר הגדול הוא ההקשר שבו מציבים את הנכבה. הוא מפרט את המקרים הרבים של "חילופי

אוכלוסין" (המינוח שלו), כלומר הגירושים ההדדיים של קבוצות אתניות ממקומות מושבן שהתרחשו בתקופה שלפני 1947-1948 בעולם על מנת ליצור מדינות לאום הומוגניות וכך למנוע סכסוכים פנימיים עתידיים. כדוגמאות משמשים לו הגירושים של יוונים וטורקים בזמן מלחמת העולם הראשונה ולאחריה; הגירושים של הינדים מפקיסטן החדשה ושל מוסלמים מהודו בזמן חלוקתה של הודו ב-1947; גירושם של מיליוני גרמנים ממזרח אירופה; הגירוש של מוסלמים מבולגריה ועוד מקרים רבים דומים (עמ' 33-41). ימיני מציין בצדק שגירושים אלו היו עקובים מדם וגבו מיליוני קורבנות.

מפרספקטיבה זו הנכבה הפלסטינית אינה אלא מקרה אחד נוסף של "חילופי אוכלוסין" - ערביי ארץ ישראל ברחו או גורשו מהשטח שעליו הוקמה מדינת ישראל, בעוד יהודי ארצות ערב ברחו או גורשו ממדינות ערב. למעשה, זהו אולי המקרה הפחות עקוב מדם מכל המקרים של גירושים אתניים, בתקופה שבה גירושים מסוג זה היו "הלך הרוח הגלובלי" (עמ' 51) ושבה "הנורמה הבינלאומית הפכה את הטרנספר לעניין מקובל" (עמ' 66). זוהי נקודת מפתח מבחינת ימיני. לדעתו, "המחצית הראשונה של המאה הקודמת מאופיינת בלגיטימציה לרעיון ההומוגניזציה האתנית" (עמ' 46) - דיפלומטים, משפטנים ואנשי רוח תמכו ברעיון זה, וחילופי אוכלוסין היו דרך מרכזית להבטיח הומוגניזציה זו. בהקשר היהודי-ערבי נתמך רעיון זה על ידי רבים בבריטניה, כפי שבא לידי ביטוי בוועדת פיל מ-1937, שהציעה לבצע טרנספר של הערבים משטח המדינה היהודית המיועדת. למעשה, אפילו בתנועה הלאומית הערבית הייתה תמיכה בחילופי אוכלוסין בין השטח שעתיד להיות "קנטון" יהודי והשטח שעתיד להיות ערבי, על מנת ליצור מסגרות אתניות הומוגניות (עמ' 47-51). התמונה המצטיירת מהתיאור של ימיני היא ש"הקהילה הבינלאומית תמכה בטרנספר. בית הדין לצדק נתן הצדקות לטרנספר. כמעט כל מנהיגי מדינות ערב אימצו, במידה כזו או אחרת, את רעיון הטרנספר. הטרנספר הפך לפתרון שבוצע בפועל באירופה [...] על הרקע הזה, ההפתעה היחידה מצויה בעובדה שדווקא בתנועה הציונית, התמיכה בטרנספר הייתה המצומצמת ביותר" (עמ' 53).

יותר מכך, במקרה זה גם היו הגירושים תוצאה של מלחמה שהאשמה בה מוטלת על הערבים עצמם, כיוון שסירבו לתכנית החלוקה שזכתה להסכמה בין-לאומית, ופתחו במלחמה נגד ישראל: "הערבים בכלל, וההנהגה הפלסטינית, היו יכולים לנהוג בצורה אחרת. יותר מכל גורם אחר, האחראיות לנכבה מוטלת עליהם" (עמ' 63). ימיני מבקש להתמודד גם עם הטענה שהבדל מרכזי בין הפליטים היהודים לפליטים הפלסטינים הוא שהיהודים

הגיעו למולדת משלהם, ואילו לפלסטינים לא הייתה ולא נוצרה מאז מדינה משלהם. הוא קובע שטענה זו היא "מופרכת", ראשית מכיוון שהפלסטינים היו חלק מהסביבה הערבית, והיו שותפים לערביי האזור "באותה דת, באותה תרבות, באותם מנהגים ובאותם מאכלים" (עמ' 136). למעשה, הוא מזכיר, זהות לאומית פלסטינית היא תוצר מאוחר. רק לאחר הגירוש, מסתבר, הפליטים "הפכו ל'פלסטינים'" (עמ' 143). שנית, משום שרבים מהפליטים עברו למעשה לחלק אחר ממולדתם - הגדה המערבית ועזה (עמ' 136). אלא ש"הם והעולם הערבי כלל לא חשבו שיש צורך בהקמת ישות נפרדת" (עמ' 136). כלומר, לפחות בשנים 1948-1967 אי-הקמת מדינה פלסטינית ודאי לא הייתה אשמת ישראל, ולפי ימיני, הפלסטינים עצמם גם לא התעניינו בכך. לבסוף, בניגוד לכל המקרים האחרים של פליטות, טוען ימיני, הפליטות הפלסטיניות נמשכת עשרות שנים, זוכה לסוכנות פליטים מיוחדת, להתייחסות בין-לאומית נמשכת ולהכרה ב"זכות השיבה" של הפליטים - כל זאת היות שמדינות ערב, במקום לשלב את הפליטים הפלסטינים כאזרחים בתוכן כמו שקרה בכל המקרים האחרים, בחרו להשתמש בהם ככלי בסכסוך (עמ' 92-96). אם כן, הנכבה התקיימה, אך השקר הגדול הוא שהיא הייתה פשע מיוחד שישראל אשמה בו; שיש לישראל אחריות על הפליטים הפלסטינים; ושלפליטים יש זכות שיבה.

הדיון של ימיני היה יכול לפתוח שאלות חשובות ומעניינות. ימיני שואל, למשל, כהקדמה לדיון כולו: "האם ישראל ביצעה 'פשע' כלשהו, או שמא מדובר בחילופי אוכלוסייה, שכמותם היו בעוד מקומות רבים באותן שנים?" (עמ' 16). הקורא עשוי לשאול: מדוע השאלה אם התבצע פשע תלויה במידה שבה מתבצע המעשה גם במקומות אחרים? אפשר לטעון שגירוש הפלסטינים (הן גירוש אקטיבי והן מניעת חזרתם של הפליטים) לא היה פשע, אך לא ברור כיצד העובדה שגירושים אתניים אחרים ונוראים יותר התרחשו באותו זמן נוגעת לשאלה. האם, למשל, העבדות הייתה פחות פשע משום שהתרחשה במקומות רבים? האם דיכוי נשים הוא פחות פשע משום שהוא מתרחש במקומות רבים? האם, במילים אחרות, מעשה אינו עוול אם רבים מבצעים אותו, או אם הוא מקבל לגיטימציה בין-לאומית? נדמה שההיגיון הזה יכול להכשיר כל פשע, אם הוא מתרחש במספיק מקומות. אלא שמבחינת ימיני אין כאן מקום לדיון: העובדה שגירושים אתניים קרו במקומות רבים הופכת את השיח על הנכבה על כל רבדיו לחלק נוסף בתעשיית השקרים. אין זה עניין של דעות שונות, מוסריות, היסטוריות ופוליטיות, אלא עניין של אמת ושקר.

אפשר גם להטיל ספק בטענתו של ימיני שגירושים אתניים היו הנורמה הבין-לאומית באותו זמן. "רוח תקופה" מסוג זה היא מסוג הדברים שקשה להגדיר ולהעריך. ימיני סבור שהבאת דוגמאות של מקרים שקרו, של תמיכה פוליטית מצד מעצמות וגופים בין-לאומיים ושל התבטאויות של אישים בולטים יכולה לבסס את טענתו על לגיטימציה בין-לאומית לטרנספרים של אוכלוסיות אתניות באותה תקופה. אלא שביסוסים מסוג זה הם חרב פיפיות. כך, למשל, ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם של האו"ם קובעת כי "לכל אדם הזכות לעזוב כל מדינה, כולל מדינתו שלו, ולחזור למדינתו". הדיפלומט הבריטי הבכיר הלורד קורזון כתב על הגירושים ההדדיים של יוונים וטורקים שהם "פתרון מרושע ורע מאין כמוהו שעליו ישלם העולם מחיר כבד במשך מאה השנים הבאות" (מצוטט אצל 55: Nairmark, 2001). חנה ארנדט כתבה על גירושם של הפלסטינים כי "ליברלים בכל הארצות נחרדו מן האכזריות והזלזול המתנשא בשיקולים אנושיים מצד ממשלה שנציגיה, שנה אחת בלבד קודם לכן, שטחו את עניינם בהתבסס אך ורק על שיקולים הומניטריים" (ארנדט, 2011: 291-292). דוגמאות כאלו ואחרות עשויות ללמד על כך שב-1947-1948 התודעה הדומיננטית הייתה דווקא שגירוש בני אדם ממולדתם נוגד את העקרונות המוצהרים של הקהילה הבין-לאומית, בוודאי כשמדובר על גירושה של אוכלוסייה ילידית בידי קבוצה שברובה הגיעה זה לא כבר לאותו מקום. ניסיון של ממשלות ישראל להסתיר את העובדה שחלק מהפלסטינים גורשו, ולא רק ברחו "בהוראת מנהיגיהם", עשוי לחזק טענה זו. אלא שימיני אינו מכיר באפשרות הזו כלל, ולכן אינו מציג ביסוס סביר יותר לטענותיו.

מעבר לכך, ההנחה של ימיני היא שאפשר לדבר על חילופי אוכלוסין בין מדינות ערב לבין הפלסטינים. הקורא עשוי לתהות: האם המצרים והעיראקים זהים לפלסטינים? האם כל הערבים הם אותם ערבים, ולכן לפלסטינים יש אחריות קולקטיבית על גירוש היהודים ממדינות ערב האחרות? שהרי אחרת, כיצד אפשר לדבר על "חילופי אוכלוסין"? כפי שראינו, ימיני מבקש לטעון שהיות שלא הייתה ישות לאומית פלסטינית מובחנת, ולא היו הבדלים תרבותיים של ממש בין הפלסטינים לערביי הסביבה, הרי שתהייה זו אינה במקומה. אלא שמיד בעמודים שלאחר מכן מפרט ימיני את יחס הדיכוי והאפליה שזכו לו הפלסטינים בכל ארצות ערב, שלו קורא ימיני "אפרטהייד ערבי" (פרק 11). הקורא תמה: מילא ההתעלמות מכך שלכל המאוחר במרד של 1936 אפשר כבר "לדבר בביטחון על לאומיות פלסטינית נפרדת", שאינה עוד מנת חלקה של אליטה קטנה בלבד (Gelvin, 2014: 113); אך האם לא הבחין ימיני בצורך להסביר את הסתירה בין טענתו שלא

היה הבדל של ממש בין הפלסטינים לערבים האחרים במדינות ערב - ולכן לא הייתה צריכה להיות בעיה של השתלבות בתוכם - לבין הדיכוי שביצעו נגדם אותם ערבים, שאותו הוא מפרט בחיות כה רבה? שמא הטענה שהפלסטינים לא זכו למולדת משלהם אינה מופרכת אחרי הכול? שמא היא לפחות חלק מההסבר לכך שבעיית הפליטים הפלסטינים נמשכת זמן כה רב? ולבסוף, שמא לישראל יש אחריות על כך לא רק בגלל מעשיה ב-1947-1948, אלא גם בשל מניעת הקמתה של מדינה פלסטינית מאז 1967?

דומה לכך הדיון של ימיני בתכנית החלוקה: הסיור של הערבים לתכנית מטיל את האחריות על הנכבה עליהם. נניח בצד את השאלה אם תכנית החלוקה הייתה הוגנת כלפי הפלסטינים ואם לא היה היגיון מסוים מבחינת הערבים בדחייתה; העניין הוא הבחירה בהתנגדות אלימה לתכנית. אלא שעולה השאלה האם הפלסטינים, כקולקטיב, בחרו בהתנגדות אלימה נגד תכנית החלוקה? העובדה היא שמיעוט קטן מהם - כ-4,000 איש - אכן בחרו בכך. מנהיגים פלסטינים כמו חאג' אמין אל חוסייני - בהחלט. אבל הרוב המכריע של הפלסטינים לא (ראו למשל נבו, 1985). ימיני אינו מזכיר עובדה זו. הוא אינו מעלה את השאלה אם מוצדק גירוש (כאמור, גם במובן של מניעת חזרה) של 700-750 אלף בני אדם בגלל מעשים של מיעוט קטן. יוצא שהדיון שלו אינו מתמודד עם השאלות הקשות יותר והטיעונים המטרידים יותר של מבקרי המדיניות הישראלית כלפי הפלסטינים.

אופי זה של הדיון חוזר לאורך הספר כולו. האם העניין הייחודי בסכסוך הישראלי-פלסטיני בחלקים גדולים מהקהילה הבין-לאומית הוא ביטוי לאובססיה אנטישמית נגד ישראל? ייתכן, אך יש אפשרויות נוספות. האם לא ייתכן, למשל, שישראל הפכה עבור רבים במערב - אם בצדק ואם לא - לסמל של אי-צדק שנתמך פוליטית, אידיאולוגית וכלכלית על ידי ממשלותיהם שלהם ובשמה, כמו שדרום אפריקה הייתה עד לא מזמן? וזאת גם אם - שוב כמו במקרה של דרום-אפריקה - דברים גרועים הרבה יותר נעשים על ידי מדינות אחרות בעולם? זוהי רק אפשרות, אבל היא אינה מועלית כלל על ידי ימיני, אפילו לא על מנת להפריכה. בכלל, ימיני בוחר לעתים קרובות להילחם ב"אנשי קש". הוא מקדיש עמודים לא מעטים להפרכת הטענה שישראל מבצעת ג'נוסייד בפלסטינים (במיוחד פרק 9), אם כי ספק אם רבים טוענים זאת בשיח הביקורתי הרציני על ישראל, ולא מעטים מאלו שאמנם טוענים זאת מסתמכים על כך שיש הגדרות רבות לג'נוסייד - חלקן, כמו זו של רפאל למקין שטבע את המושג, מגדירות ג'נוסייד לאו דווקא כניסיון להשמדה

פיזית של הקבוצה, אלא כפגיעה חמורה בתרבותה וביכולת הישרדותה הפוליטית (ראו למשל Rashed and Short, 2012).

דומה לכך הדיון של ימיני בהשפעת הכיבוש על חיי הפלסטינים. ימיני אינו נרתע - ויש להודות שדרוש לכך אומץ לא מועט - מלשחזר את תיאוריית "הכיבוש הנאור": "תחת שלטון ישראל זכו הפלסטינים לזינוק אדיר ומדהים, וכנראה חסר תקדים, בכל פרמטר אנושי" (עמ' 156). ימיני מפרט את השיפור שחל תחת שלטון ישראל בעזה ובגדה המערבית ברמת החיים, בתוחלת החיים, בתמותת תינוקות, בחינוך, בתשתיות וכיו"ב, שיפור שעולה במידה משמעותית על שיפור חיי תושבי המדינות הערביות השכנות (עמ' 157-167). אכן בפרמטרים אלו חל שיפור בחיי הפלסטינים מאז 1967, וייתכן בהחלט שהוא עולה על השיפור בחיי הערבים במדינות השכנות באותה תקופה. נניח לצורך הדיון שהשיפור הוא בזכות ישראל, ולא, למשל, בזכות מאמצי הפלסטינים עצמם, כמו גם בזכות המאמצים של אונר"א. נוסף ונתעלם ממחקרים של בני סמכא כמו שרה רוי, הקובעים שישראל ניהלה מדיניות של de-development בעזה (Roy, 1995); כמו גם מעדויות כמו של שלמה גזית, מבכירי הממשל הצבאי בשטחים, שקבע שהפיתוח כלכלי בשטחים היה כפוף לאינטרסים של ישראל ולצורך לוודא שתעשיות פלסטיניות לא יתחרו בתעשיות ישראליות (גזית, 1985). לבסוף, נתעלם אפילו מהצורך לתהות מה היו יכולים להשיג הפלסטינים ללא הכיבוש הישראלי, נניח אם הייתה להם האפשרות לפיתוח כלכלי בשטח C, שלפי הבנק העולמי היה מצמיח את הכלכלה הפלסטינית בכשליש (The World Bank, 2015). גם אם נשכח את כל אלו ונניח שימיני צודק בכל הנתונים שהוא מביא, עדיין תישאר השאלה: האם הפרמטרים הנ"ל מסכמים את הפרמטרים האנושיים האפשריים? מה לגבי פרמטרים כמו כבוד האדם, למשל? הזכות להגדרה עצמית? הזכות שלא לחיות תחת רודנות צבאית? חופש התנועה? ובכלל, מה שידוע לעתים בתור המושג המופשט משהו: חירות? האם אלו אינם "פרמטרים אנושיים"? האם אין להכניס אותם לשקלול של השפעת הכיבוש הישראלי על הפלסטינים?

יש גם בעיות ספציפיות יותר בדיון של ימיני. כך, למשל, הוא טוען ש"מלכתחילה נועדה כל פלשתינה המנדטורית לשמש 'בית לאומי לעם היהודי'" (עמ' 41). והרי ניסוחה המכוון של הצהרת בלפור, שהפכה גם לבסיס המנדט מחבר הלאומים, היה "בית לאומי יהודי בפלשתינה", ולא "פלשתינה כבית לאומי". למעשה, ימיני עצמו מביא ניסוח זה מוועידת סן-רמו שבה הסכימו הבריטים והצרפתים על "הקמה של הבית הלאומי לעם היהודי בפלשתינה" (עמ' 224). הדבר אינו מפריע לו לקבוע בעמוד שלאחר מכן

ש"החוק הבינלאומי, אם כן, העניק לעם היהודי זכות לבית לאומי בכל שטחי פלשתינה, שכללו גם את עבר הירדן המזרחי" (עמ' 225). ייתכן שימיני אינו מודע להבדל המכריע בין ניסוחים אלו. בדומה לכך, ימיני קובל על העובדה שיש ארגון ייחודי לפליטים הפלסטינים כביטוי למוסר הכפול הבין-לאומי ביחס לפליטים (עמ' 92), מבלי לציין שסיבה מרכזית לכך היא שה-UNHCR, נציבות האו"ם שמטפלת בפליטים בעולם, הוקמה בסוף 1950, בעוד אונר"א, המטפלת בפליטים הפלסטינים, הוקמה כבר ב-1949. הוא גם אינו מציין שסיבה מרכזית להקמה המהירה של אונר"א היא שבעיית הפליטים הפלסטינים הוכרה כבעיה שהאחריות לה היא במידה מכריעה של הקהילה הבין-לאומית, בגלל תמיכתה בתכנית החלוקה (ראו למשל המפל, 2007). דוגמה אחרת היא קביעתו של ימיני שההערכה המחמירה ביותר לגבי מספר הפלסטינים שנהרגו במלחמת לבנון הראשונה היא לכל היותר 20 אלף (עמ' 110-111), אלא שהנתונים הרשמיים של ממשלת לבנון קובעים שמדובר ב-25-30 אלף פלסטינים, לא כולל עוד כעשרת אלפים לבנונים שנהרגו (ראו למשל Said et al., 2007: 271). אלו רק דוגמאות המלמדות על חוסר הזהירות של ימיני בנתונים שהוא מביא ובקביעות הכוללניות שהוא מבסס עליהם.

ימיני אינו היסטוריון, ואולי יש לסלוח לו על מעידות מסוג זה. אך מטריד יותר שאף שימיני אינו היסטוריון הוא נוקט עמדה חד-משמעית בוויכוחים הקיימים עדיין בין היסטוריונים, מבלי שיציע ביסוס כלשהו מלבד הסתמכות על היסטוריונים מצדו האחד של המתרס - לעתים קרובות דווקא הצד שנמצא במיעוט. כך, למשל, הוא קובע שהתמיכה בטרנספר בתנועה הציונית הייתה מצומצמת (עמ' 53), אף על פי שהתיעוד של ממדי התמיכה בטרנספר בתנועה הציונית, שהציגו במיוחד בני מוריס ונור מסאלחה (Masalha, 1992; Morris, 2004), מטיל ספק רציני בקביעה זו. בדומה לכך יוצא ימיני נגד היסטוריונים שטוענים ש"לא היו הוראות פינוי מטעם המנהיגות הערבית" (עמ' 61), תוך שהוא מסתמך על מוריס ואחרים. אלא שמוריס, כמו גם יואב גלבר, קבעו שהיו קריאות מעטות כאלו, שהן נגעו בעיקר לפינוי נשים וילדים ושהייתה להן משמעות מעטה בלבד לנוכח שלל הגורמים שיצרו את בעיית הפליטים הפלסטינית. כך למשל קובע גלבר כי "לטענה הישראלית המאשימה את ההנהגה הערבית בעידוד הבריחה אין ביסוס בחומר התיעודי" (גלבר, 2004: 185). מוריס מצא במחקר המאוחר יותר שלו כי בכל זאת היו קריאות מסוג זה, אך מסקנתו נותרה ש"מעל הכול [...] בעיית הפליטים נגרמה על ידי התקפות של הכוחות היהודים על כפרים ועיירות ערביים ועל ידי פחד התושבים מהתקפות כאלו" (Morris, 2007:)

38). לגבי ההסכמות החשאיות עם עבדאללה מלך ירדן על חלוקת ארץ ישראל קובע ימיני ש"מדובר בדמיון אקדמי מפותח" (עמ' 77) - הצהרה נועזת משהו לגבי ויכוח שעדיין נמשך ושב מעורבים מבכירי ההיסטוריונים בעולם בכל הנוגע לסכסוך.

ברבים מדיונים אלו ימיני מסתמך במפורש או במשתמע על פרסומיו של ההיסטוריון אפרים קארש, ראש המחלקה ללימודי המזרח התיכון בקינגס קולג' בלונדון, שלגרסתו של ימיני "אמינותם המחקרית לא הופרכה" (עמ' 71). אלא שקארש לא רק שנמצא בעמדת מיעוט במרבית הדיונים שבהם הוא עוסק, אלא גם לעתים קרובות, כפי שכתב דניאל פוליסר, ממייסדי מרכז שלם (שאין לחשוד בו בשמאלנות יתרה), "כאשר קארש מציג פרשנות משלו, במטרה לדון את ההנהגה הציונית לכף זכות, ההסבר שלו למניעה הוא כה דחוק, עד שהוא כמעט ממוטט את טיעונו שלו" (פוליסר, 2006: 265-264). עוד קודם לכן כתב אבי שליים, היסטוריון מאוקספורד ומבכיר "ההיסטוריונים החדשים", כי "אם קארש רוצה להילקח ברצינות כהיסטוריון עליו להפסיק לעוות את עבודתם של יריביו; והוא חייב להציג ראיות משכנעות הרבה יותר" (Shlaim, 1996: 55).

קארש הוא דוגמה מרכזית, אך רק דוגמה. למעשה כמעט בכל נושא שבו הוא עוסק בוחר ימיני להסתמך על אישים וגופים שסדר היום הפוליטי שלהם מובהק למדי וששיטות הניתוח שלהם שנויות במחלוקת, בלשון המעטה. הוא קובע לגבי החלטה 194, בהסתמך על משפטנים ישראלים ופרו-ישראלים, כי "ברור שלפי הדין הבינלאומי היא אינה מבססת 'זכות שיבה'" (עמ' 87), כאילו אין ארגונים בין-לאומיים מכובדים כמו אמנסטי אינטרנשיונל, כמו גם משפטנים בכירים, שחולקים על כך. אחרי הכול, כפי שכתב אליה זורייק, "על כל רות לפידות, אייל בנבנישתי, רות גביזון, ורבים אחרים בצד הישראלי [...] שאינם מוצאים בסיס בחוק הבין-לאומי לזכות השיבה, נמצא את תומס מליסון, ג'ון קוויגלי, סוזן אקרו ומשפטנים פלסטינים צעירים אחרים הטוענים להפך" (Zureik, 2007: 138-139).

בדיונו במבצע "עופרת יצוקה" קובע ימיני שכל ארגוני זכויות האדם שקבעו שמרבית ההרוגים היו אזרחים סילפו את האמת. הוא מסתמך בכך על מחקריהם של יונתן דחוח-הלוי ושל טל פבל, שהתבססו על ניתוח אתרי חמאס ועל פילוח לפי גיל ומין (יותר גברים צעירים מאשר נשים וילדים נהרגו ב"עופרת יצוקה", עמ' 203-205; וראו דחוח-הלוי, 2009; פבל, 2009). ימיני

¹ <http://www.amnestymena.org/en/magazine/Issue21/RightOfReturn.aspx?articleID=1120>

מתעלם מהאפשרות שלחמאס היה אינטרס "לספח" אליו הרוגים לאחר מותם על מנת להוכיח את עמידתו בראש ההתנגדות; וגם מהעובדה שבעימותים מסוג זה נהרגים לרוב יותר גברים מאשר נשים, אם מפני שהם חשודים יותר בעיני הצבא התוקף ואם משום שהם נמצאים יותר ברחוב מאשר נשים, במיוחד בעזה. ההתעלמות מהאפשרויות הללו, ומסדר היום הפוליטי של החוקרים שעליהם הוא מסתמך, מאפשרת לו לטעון שארגוני זכויות האדם הם למעשה חלק מתעשיית השקרים. ראוי היה לפחות שישקול את התייחסותם של ארגוני זכויות האדם למחקרים אלו, למשל את דבריה של שרית מיכאלי, דוברת "בצלם" באותה תקופה, על מחקרו של טל פבל:

ההסתמכות על האינטרנט והבלוגוספירה כמקור מידע יחיד מביאה לתוצאות מביכות. כך, לדוגמה, איימן אל קסקס, שעל פי הרשימה שפרסם פבל נהרג ביומו הראשון של המבצע, משום שכך דווח בטעות באתרי אינטרנט, חי ובריא ומתגורר בשכונת זייתון. הוא ישמח לשוחח עם עיתונאים. איסמעיל חמדאן, "השהיד הלוחם" לפי רשימתו של פבל, הוא למעשה ילד בן תשע שנהרג עם שתי אחיותיו, ושעותק תעודת הלידה שלו שמור במשרדי בצלם בירושלים. אחמד סבייח, תלמיד שאיתרע מזלו להיות בעל אותו השם של לוחם חמאס, הופך אצל פבל למחבל משום שחבריו העלו את תמונתו וטקסט המתאר את אדיקותו הדתית לפורום אינטרנטי המזוהה עם חמאס (מיכאלי, 2009).

תמוה לא פחות הוא דיונו של ימיני בתהליך השלום עם הפלסטינים בשנים האחרונות. נסתפק רק בדוגמה אחת: בדיונו במסמכי המשא ומתן בין אולמרט לאבו מאזן שהודלפו לאל-ג'זירה ולגארדיאן, ימיני קובע שסאאב עריקאת צדק כשקבע ש"מה שנקרא 'המסמכים הפלסטינים' אינו חושף הסכם רשמי אחד או מסמך שמציעים ויתורים" (עמ' 246). ימיני ממשיך וטוען שאבו מאזן דחה את הצעתו של אולמרט - זאת למרות הכחשותיו של אולמרט עצמו בעיתונות ובשיחה טלפונית אישית עם ימיני עצמו (עמ' 248). הקורא נאלץ להטיל ספק בכך שימיני כלל קרא את המסמכים המודלפים, ולו רק את החשובים שבהם. שהרי מהמסמכים עולה בבירור, ראשית, שאבו מאזן השיב בשורה של שאלות להצעתו הסופית של אולמרט, כלומר ביקש להמשיך את המשא ומתן, ואולמרט הוא זה שלא השיב, ככל הנראה משום שהיה עסוק בבחירות שהיו בפתח; שנית, שהפלסטינים הסכימו לוותר על השכונות היהודיות במזרח ירושלים, על הרובע הארמני ועל הכותל; ושלישית, שאבו מאזן, בשיחה פנימית של צוות המשא ומתן הפלסטיני, הצהיר שרק מספר מוגבל של פליטים יחזור לישראל מפני שאחרת ישראל תיהרס

(Swisher, 2011); את ההצהרה האחרונה של אבו-מאזן ימיני מזכיר. איזה מספר אבו-מאזן הציע פרקטית אנו יודעים מפרסומים אחרים - ככל הנראה כ-150 אלף פליטים שיחזרו לישראל, וראו למשל אריאלי, 2009; אלדר, 2010). תהא אשר תהא דעתנו בשאלה אם הפלסטינים הלכו רחוק מספיק לקראת ישראל במשא ומתן, ברור שמדובר בויתורים משמעותיים. אלא שמה שקובע מבחינת ימיני הוא הצהרותיו של עריקאת, שהיה נושא ונותן מרכזי בשיחות אלו ונאלץ להגיב לביקורת החריפה עליו בקרב הפלסטינים - בדיוק בגלל הוויתורים מרחיקי הלכת, מבחינתם, שנחשפו במסמכים שהודלפו.

אולי יותר מהספר כולו, הפתיחה הקצרה של סוף הדבר מאלפת במיוחד. "שקלתי לצרף פרק", כותב ימיני, "על תולדות הקונפליקט, על ראשית הציונות ועל ההגירה היהודית לארץ ישראל. בימים ההם לא היתה ישות בשם 'פלשתינה' [...] חשבתי לכתוב על מארק טוויין, שתר את הארץ בשנת 1865 וכתב על מה שראו עיניו: 'ארץ שממה [...] מרחב דומם ואבל'" (עמ' 329). ימיני ממשיך ומביא עדויות לדלילות האוכלוסין ולמצבה העגום של ארץ ישראל באותה תקופה. מי שעוקב אחר טורו של ימיני יודע שזהו נושא שהוא עסק בו רבות בשנים האחרונות - מעין גרסה של "ארץ ללא עם לעם ללא ארץ". אלא שאז מוסיף ימיני: "היום מקובל להתייחס אל דיווחי המשקיפים המערביים, כמו טוויין ואחרים, כאל עדות חווייתית ולא כאל עדות מחקרית, ויש גם ממצאים אחרים, הסותרים, לפחות חלקית, את הרשמים מהסוג של טוויין" (עמ' 330). זוהי הערה מרתקת. היא חושפת שימיני יודע, לפחות חלקית, שמרבית החוקרים רואים בעדויות מהסוג של טוויין ביטוי לציפיות הנוצריות של המבקרים יותר מאשר למציאות ששררה בארץ; שבמונחים השוואתיים הארץ לא הייתה כלל וכלל דלילת אוכלוסין לפני הגעת החלוצים הציונים; ושהנרטיב על "הפרחת השממה" הוא נרטיב אירופוצנטרי ולו הדים לא מעטים בשיח הקולוניאליסטי של התקופה. זוהי הערה מרתקת כיוון שהיא אינה מפריעה לימיני לכתוב, בטור מהעת האחרונה, ש"זו הייתה חלקת ארץ מיושבת בדלילות מחרידה" (ימיני, 2015). נקודה זו חשובה משום שהיא חושפת שאין מדובר פשוט באי-ידיעת העובדות מצדו של ימיני, אלא בתמונת מציאות היסטורית שהוא מנסה להנחיל לקוראיו, אף שהוא יודע שמרבית ההיסטוריונים רואים בה מיתוס. הקורא נותר תוהה לגבי ספרו של ימיני כולו: האם טעויותיו והשמטותיו של ימיני נעשו בתום לב, או שמא הן תעמולה מכוונת?

מה אפשר להסיק מסקירה זו? אין ספק שסקרים רבים מופצים לגבי ישראל, ויש חשיבות בחשיפתם. בה בעת, אין ספק גם שישראל מפיצה

שקרים לא מעטים. כך נוהגים כמעט תמיד צדדים לסכסוך, במיוחד כששניהם תלויים כל כך בדעת הקהל הבין-לאומית. ימיני עושה שירות חשוב לציבור כשהוא חושף שקרים וטעויות של ממש, כמו הטענה שישראל מנסה בכוונה להעלות את תמותת התינוקות בקרב פלסטינים; או שמרבית הישראלים תומכים באפרטהייד; או שרוב הפרופסורים בישראל תומכים בטרנספר; או ההצגה של תגובות ישראל להתקפות עליה, למשל תגובות על ירי רקטות מעזה, ללא ההקשר של ירי הרקטות, וכיוצא בזה (עמ' 22-23). גם הנקודה הרחבה יותר של ימיני, שהציונות אינה תנועה קולוניאליסטית במהותה, היא חשובה בהחלט, במיוחד מאחר שיותר ויותר אנשים בעולם, כמו גם בישראל, מאמינים בכך. ימיני צודק בכך שתפיסה זו של ישראל היא חד-צדדית במידה רבה, מעודדת דה-לגיטימציה לישראל בגבולות '67, ועשויה אף לפגוע בנכונותם של רבים לתמוך בהסדר המבוסס על שתי מדינות.

ועדיין, בסיכומו של עניין, אילו שפטנו את ספרו של ימיני על פי הקריטריונים שלו עצמו היינו חייבים להסיק שמדובר בספר שהוא חלק מתעשיית השקרים הישראלית באשר לסכסוך; כלומר חלק מתשלובת רחבה הכוללת אמצעי תקשורת כמו ידיעות אחרונות וישראל היום; אקדמאים כמו אפרים קארש; ארגונים רבי-כוח המשתייכים לרשת שנהוג לכנות "הלובי הישראלי"; ממשלת ישראל ועוד. חלקם פועלים מתוך כוונות טובות אך בורות, וחלקם מתוך כוונות טובות פחות - כולם מציגים לעתים קרובות פרשנות לעבר ולהווה של הסכסוך שבינה לבין המציאות יש קשר קלוש בלבד. במקום זאת, נסתפק בקביעה שספרו של ימיני מעניין וראוי לקריאה, למרות כל פגמיו, ולו על מנת להבין משהו על האופן שבו מעוצבות תפיסותיו של הציבור הישראלי לגבי העבר וההווה של הסכסוך.

רשימת מקורות

- אלדר, עקיבא, 2010. "הפלסטינים: נבטל את הסכמי אוסלו וניאבק לכינון מדינה דו-לאומית", **הארץ**, 26.2.2010.
- אריאלי, שאול, 2009. "שאלת מרחב ההסכמה", **הארץ**, 10.4.2009.
- ארנדט, חנה, 2011. **כתבים יהודיים**, בתרגום איה ברזיר, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- גזית, שלמה, 1985. **המקל והגזר: המימשל הישראלי ביהודה ושומרון**, תל אביב: זמורה ביתן.
- גלבר, יואב, 2004. **קוממיות ונכבה: ישראל, הפלסטינים ומדינות ערב, 1948**, אור יהודה: כנרת, זמורה ביתן, דביר.
- דחוח-הלוי, יונתן, 2009. "ארגון בצלם אינו קורא ערבית", *NEWS1*, 14.7.09, <http://www.news1.co.il/Archive/003-D-39407-00.html?tag=02-21-00>.
- המפל, טרי מ., 2007. "מי הם הפליטים הפלסטינים?", **כתב עת לענייני הגירה מאונס**: 7-5, <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR26/Hebrew.pdf>.
- ימיני, בן-דרור, 2015. "האמת מול ההסתה", **ידיעות אחרונות**, 27.9.2015.
- מיכאלי, שרית, 2009. "הקרוב על התחקיר", *NRG*, 21.9.2009, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/944/566.html>.
- נבו, יוסף, 1985. "הפלסטינים והמדינה היהודית בשנים 1947-1948", יהודה ואלך (עורך), **היינו כחולמים: קובץ מחקרים על מלחמת הקוממיות**, תל אביב: מסדה, עמ' 295-334.
- פבל, טל, 2009. "גולדסטון, קרא את הנתונים", *NRG*, 17.9.2009, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/943/462.html>.
- פוליסר, דניאל, 2006. "עושים היסטוריה", מיכאל אורן, דוד חזוני ויורם חזוני (עורכים), **מאמרים חדשים על הציונות**, ירושלים: שלם 2006, עמ' 261-267.

Gelvin, James L., 2014. *The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War*, New York: Cambridge University Press.

Masalha, Nur, 1992. *Expulsion of the Palestinians: The Concept of "Transfer" in Zionist Political Thought, 1882-1948*, Washington, D.C.: Institute for Palestine Studies.

Morris, Benny, 2007. "Revisiting the Palestinian Exodus of 1948", in Eugene L. Rogan and Avi Shlaim (eds.), *The War for Palestine*, New York: Cambridge University Press, pp. 37-59.

---, 2004. *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*, Cambridge: Cambridge University Press.

Nairmark, Norman M., 2001. *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*, Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

Rashed, Haifa, and Damien Short, 2012. "Genocide and Settler Colonialism: Can a Lemkin-Inspired Genocide Perspective Aid Our Understanding of the

Palestinian Situation?" *The International Journal of Human Rights* 16(8): 1142–1169.

Roy, Sara, 1995. *The Gaza Strip: The Political Economy of De-Development*, Washington, D.C.: Institute for Palestine Studies.

Said, Edward, Ibrahim Abu-Lughod, Janet L. Abu-Lughod, Muhammad Hallaj, and Elia Zureik, 2001. "A Profile of the Palestinian People", in Edward Said and Christopher Hitchens (eds.), *Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question*, New York: Verso, pp. 235–296.

Shlaim, Avi, 1996. "A Totalitarian Concept of History", *Middle East Quarterly* 3(3): 5–55.

Swisher, Clayton E., 2011. *The Palestine Papers: The End of the Road?* London: Hesperus Press Limited.

The World Bank, 2015. *Economic Monitoring Report to the Ad Hoc Liaison Committee*, Washington D.C.: World Bank Group.

Zureik, Elia, 2007. "Palestinian Perceptions of the Israeli Position on the Refugee Issue", in Eyal Benvenisti, Chaim Gans and Sari Hanafi (eds.), *Israel and the Palestinian Refugees*, New York and Heidelberg: Springer, pp. 131–140.